

д/д	Сум хийдийн нэр:	1.Толийн хийд	2.Сүүжийн хийд (Бусдыг туслах өлзийт)	3.Хорготын хийд (Баясгалан төгс номын тив)	4.Нүдний хурал	5. Ганжуурын хурал
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Агаруут	Агаруут	Агаруут	Айраг	Айраг
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Улсын өмнө хилээс 75 км, аймгийн төвөөс 260 км, сумын төвөөс 15 км зайд Толь булаг гэдэг газар.	Улсын өмнө хилээс 105 км, аймгийн төвөөс 245 км, сумын төвөөс 13 км Сүүж гэдэг газар.		Улсын өмнө хилээс 120 км, аймгийн төвөөс 90 км, сумын төвөөс 20 км зайд Нүдний усан хэмээх газар.	Хонгорын усан хэмээх газар.
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	- Найралт төрийн 8-р он	- Тэнгэр тэтгэгчийн 47-р он	- 1743-р он	- Бадруулт төрийн 12-р он	
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	Энх-Амгалан хааны зарлигаар байгуулсан.	Гончогжамц лам, хар Маньбал гэгчээс байгуулсан.	Мэгшид гэх Төвд лам байгуулсан.	Галсан-Иш гэгч байгуулсан.	
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн				Ганжуур голлон хурдаг.	Ганжуур голлон хурдаг.
6	Байгууламжийн тоо: - сум дуган - аймаг дацан - суврага - ямпай - хөшөө /гэрэлт/	4 - дацан 4	5 - дацан 5		3 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 2	1 - дуган 1 /Цогчин/
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ - маарамба - дооромбо - равжамба - бандида - хутагт /хувилгаад/	45 ламтай. - Гавжаас дээш мяндагтай 6 лам.	33 ламтай.		45 ламтай	25 ламтай.
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/	Цогчин, Манба, Дүйнхор, Ламиран	Цогчин, Ганжуур, Дүйнхор, Арьябал, Гүнрэг		Ганжуур, Гандан	
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан					
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	5 /Цогчин, манба, дүйнхор, ламрим, Ганжуур/ - Нийт мал 66 - Хааш хаашаа 110 м газар эзэлсэн - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	5 /Цогчин, ганжуур, дүйнхор, зул, хайлан/ - Нийт мал 54 - Нэг гэртэй. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.		5 /Гандан, Ганжуур, Хуучин Ганжуур, Хайлан, Дарь-Эх/ - нийт мал 322 - нийтдээ 50 м газар эзэлсэн. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	3 /Хайлан, Манла, Нүгнэй/
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сүм хийдийн нэр:	6.Дэрсэн булагын хурал	7.Нар мандалын хурал	8.Бударгын хурал	9.Холбооны хурал	10. Уулын манбын хийд
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Алдарширээ	Алдарширээ	Алдарширээ	Алдарширээ	Баянжаргалан
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Улсын өмнө хилээс 120 км, аймгийн төвөөс 45км, сумын төвөөс 30км зайд Дэрсэн булагын усан хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 150 км, аймгийн төвөөс 90 км, сумын төвөөс 30 км зайд Нар мандал хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 165 км, аймгийн төвөөс 100 км, сумын төвөөс 15 км зайд Сангийн далай хэмээх газар.	Холбоо хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 360 км, аймгийн төвөөс 215 км, сумын төвөөс 25км зайд Уул манба гэдэг газар.
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	- Энх-Амгалан хааны 24-р он	- 1682-р он			
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	Гандан хүрээний Барагын аймгийн Сүхэлжав гэгч байгуулсан.	Ишжав гэгч байгуулсан.			Баруун чойрын өвгөн ловон гэгч лам анх байгуулсан.
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн			Ганжуур голлон хурна.		
6	Байгууламжийн тоо: - сүм дуган - аймаг дацан - суврага - ямпай - хөшөө /гэрэлт/	4 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 3	3 - дуган 1 /Цогчин/ - сүм 1 /Жамддаш/ - дацан 1 /Манба/	- дуган 1 /Цогчин/	2 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 1 /Савч/	
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ - маарамба - дооромбо - равжамба - бандида - хутагт /хувилгаад/	179 ламтай.	56 ламтай.	31 ламтай.	2 ламтай	64 ламтай.
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/	Манба, Зод, Чойр	Манба		Савч	
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан					5 /Манба, Их, Зайсан, Нүгнэй, Хайлан, Монлам/ - Нийт мал 359 - Хааш хаашаа 30м газар. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	16 /Их, Цогчин, Хайлан, Юм, Гүнцэг, Долоон эрдэнийн Ганжуур, Ганжуур,Манба, Зод, Гүнрэг, Гүшиг, Чойр, Санжид, Ерөөл, Дарь-Эх/ - Нийт мал 61 - Нийтдээ 600м газар эзэлсэн. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	12 /Ганжуур, Монлам, Манла, Их, Дарь-эх, Хайлан, Минжээ, Гүнрэг, Шинэ ганжуур, Цогчид, Тольчин, Жамддаш/ - Нийт мал 71 - Нийтдээ 200м газар эзэлсэн. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	3 /Ганжуур, Их, Цогчин/ - Нийт мал 48 - Нийтдээ 100м газар эзэлсэн. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	2 /Савч, Манлан/	
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сум хийдийн нэр:	11.Баруун ганжуур хийд	12.Баянмөнхийн хурал	13.Булагийн хурал	14.Цагаан хадын хийд	15. Нарийнмандалын хийд /Журамтын хийд
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Баянжаргалан	Баянмөнх	Баянмөнх	Буян	Буян
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/		Улсын өмнө хилээс 30 км, аймгийн төвөөс 75км, сумын төвөөс 15км зайд.	Улсын өмнө хилээс 45км, аймгийн төвөөс 72 км, сумын төвөөс 15 км зайд Булагт хэмээх газар.	Цагаан хадан хэмээх газар.	Нарийн мандал холбоо хэмээх газар.
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	.	- 1827-р он	1763-онд анх байгуулагдсан		
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр		Шар гэлон гэгч байгуулсан	Дамчаа гэгч хүнээс анх байгуулсан	Амамт гэгч анх байгуулсан	Намдаг цорж гэгч анх байгуулсан
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн				Цогчин, чойр зэргийг голлон хурдаг	Хайлан голчлон хурдаг
6	Байгууламжийн тоо: - сум дуган - аймаг дацан - суврага - ямпай - хөшөө /гэрэлт/			2 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 2 /Манба/	- дуган 2 /Цогчин, Ганжуур/ - дацан 1	
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/		Барилгын чанар дунд.	Барилгын чанар дунд		
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ - маарамба - дооромбо - равжамба - бандида - хутагт /хувилгаад/	130 ламтай.	50 ламтай. - гавж 3 - равжунба 3	56 ламтай.	230 ламтай. - Гавж: 18	87 ламтай.
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/			Манба	Чойр	
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан	3 /Ганжуур, Ламиран, Дүйнхор/	10 /Булан, Баруун, Зүүн жас, Ганжуур, Пог, Цог, Ламрим, Санжид, Хайлан, Ерөөлт/ - Нийт мал 45 - Хааш хаашаа 80м газар. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	4 /Зүүн, Баруун, Пог, Мандчил/ - Нийт мал 25 - Хааш хаашаа 100м газар. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	3 /Ганжуур, Чойр, Цогчин/	
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл					2 /Хайлан, Жарз/
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сүм хийдийн нэр:	16.Сангийн далайн хийд	17. Шинэ булагын хурал	18. Даргын хурал	19. Сээрийн хурал	20. Хонгорын хурал
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Буян	Дэлгэр жаргалан	Дэлгэр жаргалан	Дэлгэр жаргалан	Дэлгэр жаргалан
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Сангийн далай хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 270 км, аймгийн төвөөс 150 км, сумын төвөөс 30 км Шинэ булагын усан хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 300 км, аймгийн төвөөс 280 км, сумын төвөөс 7км зайд Даргад хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 300 км, аймгийн төвөөс 280 км, сумын төвөөс 15км зайд Сээрийн ус хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 260 км, аймгийн төвөөс 140 км, сумын төвөөс 45км зайд.
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он		- 1827-р он	- 1722-р он	- 1859-р он	- 1830-р он
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	Гомбо, Батбуян нарын хүмүүс анх удирдан байгуулсан	Эрх засаг гэгч нэгэн тайж байгуулсан.		Гавж Лувсандаш гэгч байгуулсан.	
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн		Ерөөл голлон хурна.			
6	Байгууламжийн тоо: - сүм дуган - аймаг дацан - суврага - ямпай - хөшөө /гэрэлт/	3 - дуган /Цогчин, Ганжуур/ - дацан 1	1 - дуган /Цогчин/ - дацан 1	1 - дуган 1 /Цогчин/	1 - дуган 1 /Цогчин/	1 - дуган 1 /Цогчин/
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ - маарамба - дооромбо - равжамба - бандида - хутагт /хувилгаад/	46 ламтай	Бүгд Зүүн Чойроос ирж жилд нэг удаа хурна.	Бүгд Зүүн Чойроос ирж жилд нэг удаа хурна.	Бүгд Зүүн Чойроос ирж жилд нэг удаа хурна.	Бүгд Зүүн Чойроос ирж жилд нэг удаа хурна.
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/	Гүнрэг				
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан					
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	8 /Цогчин, Жүд, Ганжуур, Хилэн, Минжээ, Гүнрэг, Абхи, Их/	3 /Манлан, Ерөөл, Найдан/ - Нийт мал 156 - Нийтдээ 13м газар эзэлсэн. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	1 - Нийт мал 38 - Нийтдээ 14м газар эзэлсэн. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	5 /Хайлан, Эвт, Баруун Манлан, Гавжийн Манлан, Дончид/ - Нийт мал 98 - Нийтдээ 16м газар эзэлсэн. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	3 /Манлан, Хайлан, Нүгнэй/ - Нийт мал 35 - Нийтдээ 8м газар эзэлсэн. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сум хийдийн нэр:	21. Хоолтын хурал	22. Аваргын хурал	23. Дарьтийн хурал	24. Бүрдэлийн хурал	25. Цагаан хадын хурал
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Дэлгэр жаргалан	Дэлгэрэх	Дэлгэрэх	Дэлгэрэх	Дэлгэрэх
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Улсын өмнө хилээс 275 км, аймгийн төвөөс 155 км, сумын төвөөс 25 км зайд.	Улсын өмнө хилээс 130 км, аймгийн төвөөс 145 км, сумын төвөөс 5 км Аварга хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 130 км, аймгийн төвөөс 176 км, сумын төвөөс 30 км зайд Дарьт хэмээх газар.		Улсын өмнө хилээс 130 км, аймгийн төвөөс 135 км, сумын төвөөс 15 км зайд Цагаан хадан хэмээх газар.
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	- 1832-р он	- Манжийн Тэнгэр тэтгэгчийн 36-р он	- Манжийн бадаргуулт төрийн үед байгуулсан.	- Төр гэрэлтийн 28-р он	- Бүрэн засагтын 17-р он
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	Балдансамбуу гэгч байгуулсан.	Гэлэн Хаймцог гэгч байгуулсан	Хөх Дорж гэгчээс байгуулсан	Ноён Хутагтаас байгуулсан	Эмч Ламбарам гэгчээс байгуулсан
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн		Дамцог голлон хурдаг	Цогчин голлон хурдаг		
6	Байгууламжийн тоо: - сум дуган - аймаг дацан - суврага - ямпай - хөшөө /гэрэлт/	1 - дуган 1 /Цогчин/	2 - сум 1 /Цогчин/ - дацан 1 /Манба/	1 - сум 1 /Цогчин/		2 - сум 1 /Цогчин/ - дацан 1 /Чойр/
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ - маарамба - дооромбо - равжамба - бандида - хутагт /хувилгаад/	Бүгд Зүүн Чойроос ирж жилд нэг удаа хурна.	65 ламтай.	41 ламтай.	15 ламтай.	108 ламтай.
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/		Манба			Чойр
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан					
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	1 /Хооголт/ - Нийт мал 17 - Нийтдээ 9м газар эзэлсэн. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	4 /Их, Нүгнай, Манба, Цогчин/ - Нийт мал 5 - Хааш хааш 54м газар эзлэнэ. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	3 /Цогчин, Хайлан, Минтүв/ - Нийт мал 80 - Хааш хааш 35м газар эзэлсэн.	- Нийтдээ 3км газар эзэлсэн бөгөөд хуучин Зул гүнээр толгойлуулсан нэлээд нөлөө чанартай гэж үзнэ	7 /Их, Чойр, Хайлан, Ганжуур, Донрүв, Баруун, Зүүн Савчуу/ - Хааш хаашаа 70м газартай.
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сүм хийдийн нэр:	26. Цагаан чулууны хурал	27. Холбооны хурал	28. Эрээн сайн усны хурал	29. Цээлийн хурал	30. Сүүжийн хурал
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Дэлгэрэх	Дэлгэрэх	Дэлгэрэх	Дэлгэрэх	Дэлгэрэх
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Улсын өмнө хилээс 115 км, аймгийн төвөөс 115 км, сумын төвөөс 30 км зайд.	Улсын өмнө хилээс 150 км, аймгийн төвөөс 176 км, сумын төвөөс 25 км зайд Холбоо хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 120 км, аймгийн төвөөс 20 км, сумын төвөөс 50 км зайд Сайн ус хэмээх газар.		
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	- Тэнгэр тэтгэгчийн үед байгуулагдсан.	- Төр гэрэлтийн 4-р он	- Төр гэрэлтийн 11-р он	- Бүрэн засагтын 7-р он	- Байгуулагдаад 100 гаруй жил болсон.
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	Гэлэн Лувсанжамба гэгч байгуулсан	Лам Лувсанжав, Занги Дарамсэр нараас	Жамсрайжаваас	Бавай өвгөн гэгч	Довчин гүн гэгч
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн	Ганжуур голлон хурдаг	Цогчин голлон хурдаг	Цогчин, Ганжуур голлон хурдаг		
6	Байгууламжийн тоо: - сүм дуган - аймаг дацан - суврага - ямпай - хөшөө /гэрэлт/		1 - сүм 1 /Цогчин/	2 - сүм 2 /Цогчин, Баруун/		
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ - маарамба - дооромбо - равжамба - бандида - хутагт /хувилгаад/	38 ламтай. - гавжаас дээш мяндагтай 1 лам - Хутагт хувилгаан 2 лам.		80 ламтай.	25 ламтай.	11 ламтай.
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/					
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан					
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	1 /Ганжуур/ - Нийт мал 11 - Хааш хаашаа 42 м газар эзэлсэн. - Мал аж ахуй эрхэлнэ	1 /Цогчин/ - Нийт мал 1 - Хааш хаашаа 35м газартай.	2 /Цогчин, Ганжуур/ - Нийт мал 8 - Хааш хаашаа 45м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанар нь энэ сумын хэмжээнд 3-рт тооцогдоно.	- Хааш хаашаа 50м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанарын хувьд шашны ердийн хувиар үзвэл зохино.	- Нийтдээ 45м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанарын талаар ердийн шашны хувиар авч үзвэл зохино.
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сүм хийдийн нэр:	31. Чандманийн хурал	32. Цагаан дэлийн хийд	33. Бага нартын хийд	34. Их нартын хурал	35. Ламирамын хийд
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Дэлгэрэх	Дэлгэрхэт	Их жаргалан	Их жаргалан	Их жаргалан
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Улсын өмнө хилээс 160 км, аймгийн төвөөс 170 км, сумын төвөөс 20 км Чандмань хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 125 км, аймгийн төвөөс 120 км, сумын төвөөс 15 км зайд Цагаан дэл хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 270 км, аймгийн төвөөс 150 км, сумын төвөөс 30 км зайд Бага нартын ус хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 275 км, аймгийн төвөөс 150 км, сумын төвөөс 30 км зайд Их нартын ус хэмээх газар.	
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	- Тэнгэр тэтгэгчийн 12-р он		- 1844-р он	- 1787-р он	- 1834-р он
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	Амгай лам гэгч		Ерэнпэл аграмба		Ерэнпэл аграмба
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн	Цогчин, Ганжуур голлон хурдаг				
6	Байгууламжийн тоо: - сүм дуган - аймаг дацан - суврага - ямпай - хөшөө /гэрэлт/	1 - сүм 1 /Цогчин/	1 - дацан 1 /Гүнрэг/	2 - дацан 2	2 - дуган 1 - дацан 1	
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ - маарамба - дооромбо - равжамба - бандида - хутагт /хувилгаад/	39 ламтай.	114 ламтай.	66 ламтай	5 ламтай.	77 ламтай.
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/		Гүнрэг	Ламрим, Ганжуур	Нүгнэй	
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан				- Майдар эргэнэ.	
11	Жасын тоо: - мал сургийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	- Нийт мал 2 - Хааш хаашаа 42м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанараар энэ сумын хэмжээнд 6-рт тооцогдоно.	10 /Гүнрэг, Пог, Ганжуур, Хайлан, Нүгнай, Гүнрэг, Гарву, Их, Дүншиг, Лам/ - Нийт мал 1991 - Нийтдээ 1200м газар эзэлсэн бөгөөд эсэргүү нөлөө чанартай гэж үзнэ. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	3 /Ламрим, Зул, Ганжуур/ - Нийт мал 774 - Хааш хаашаа 70м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө эсэргүү, чанараар бага болно. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	8 /Хайлан, Манлан, Нүгнэй, Гүнрэг, Бизъяа, Донжид, Тарни, Цогчин/ - Нийтдээ 60м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө их, чанараар сайн.	6 /Ламрим, Ганжуур, Зул, Ерөөл, Чойр, Данжуур/
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сүм хийдийн нэр:	36. Баруун цоорын хурал	37. Баруун хайлан (Хөөвөр) хурал	38. Зүүн хайлан (өвөр улаан)хурал	39. Манлан хурал	40. Билгүүтийн хурал
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Их хэт	Их хэт	Их хэт	Их хэт	Их эрэн
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Улсын өмнө хилээс 170 км, аймгийн төвөөс 150 км, сумын төвөөс 30 км зайд Тийн сайн ус хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 245км, аймгийн төвөөс 135км, сумын төвөөс 15км зайд Баруун хөөвөр хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 245 км, аймгийн төвөөс 135 км, сумын төвөөс 15км зайд Өвөр улаан хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 140 км, аймгийн төвөөс 120 км, сумын төвөөс 1 км зайд Нүдэн хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 260 км, аймгийн төвөөс 150 км, сумын төвд.
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	- Бүрэн засагчийн 12-р он, усан тахиа жилийн зуны тэргүүн сарын нэгэн				- 1857-р он
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	Гэлэн Цүлтэм				Лам Лувсан, Жамбал
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн		Хайлан хурдаг.	Хайлан хурдаг.		
6	Байгууламжийн тоо: - сүм дуган - аймаг дацан - суврага - ямпай - хөшөө /гэрэлт/	4 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 3	2 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 1	1 - дуган 1 /Цогчин/	2 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 1.	2 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 1 /Манба/
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ - маарамба - дооромбо - равжамба - бандида - хутагт /хувилгаад/	79 ламтай.	Бүгд Чойрын хийдээс ирж хурна.	Бүгд чойрын хийдээс ирж хурна.	Бүгд Чойрын хийдээс ирж хурна.	
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/	Манба, Их, Ерөөл	Гарва		Манба	Манба
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан					
11	Жасын тоо: - мал сургийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	11 /Манба, Их, Ерөөл, Майдар, Зул, Найдан, Минтүв, Манла, Санжид, Зод, Багачууд/ - Нийт мал 1130 - Нийтдээ 50м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанар нь нилээд их, сэрэмжилвэл зохио газар гэж үзнэ. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	2 /Хайлан, Гарва/ - Нийт мал 111 - Нийтдээ 21 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанар нь жирийн хийдтэй адил болно. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	3 /Хайлан, Чога, Манла/ - Нийт мал 10 - Нийтдээ 15м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанар нь жирийн хийдтэй адил болно.	1 /Манлан/ - Нийт мал 250 - Нийтдээ 20м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанар нь жирийн хийдтэй адил болно.	5 /Манлан, Дарь-Эх, Итгэл, Тавнан, Хайлан/ - Нийт мал 2 - Нийтдээ 12м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанар нь нилээд бага учир лам нар нь Баруун, Зүүн Чойрт хурна.
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сум хийдийн нэр:	41. Ачитын шүтээн	42. Дашчойлин хийд	43. Элгэний хурал	44. Гандандашчойлолин хийд	45. Хоньчийн хийд
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Мандах	Мандах	Мандах	Мандах	Мандах
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Жирмийн чулуут хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 240 км, аймгийн төвөөс 173 км, сумын төвөөс 70 км зайд Жирмийн чулуут хэмээх газар.	Элгэн хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 190 км, аймгийн төвөөс 210 км, сумын төвөөс 30 км зайд Уул гэгээт хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 150 км, аймгийн төвөөс 210 км, сумын төвөөс 90 км зайд.
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	- Тэнгэр тэтгэгчийн 5-р он			- Тэнгэр тэтгэгчийн 22-р он, Улаагчин үхэр жил	- Тэнгэр тэтгэгчийн 53-р он
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр				Гүүш лам	Харчиний Жамбалжамц
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн				Сандуй, Махгал шүтээнтэй.	
6	Байгууламжийн тоо: - сум дуган - аймаг дацан - суврага - ямпай - хөшөө /гэрэлт/	7 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 6	10 - сум 2 /Цогчин, Манба/ - дуган 6 /Сахиус, Хангал, Манбын сахиус, Зид, Чойр, Тойног/ - дацан 2	2 - дацан 2	4 - дуган 3 /Цогчин, Манба, Хайлан/ - дацан 1	4 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 3
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ - маарамба - дооромбо - равжамба - бандида - хутагт /хувилгаад/	44 ламтай	113 ламтай - гавжаас дээш мяндагтай 2	44 ламтай	72 ламтай. - гавжаас дээш мяндагтай 4 лам	84 лам, - хувилгаан 1 - гавж 16
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/	Ламрим, Манба, Чойр, Зод, Нүгнай, Маань	Манба, Чойр	Тойног, Бүрбү	Дүнхор дацантай.	Манба, Чойр, Дүйнхор
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан				- Майдар эргэнэ.	
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	7 /Ламрим, Манба, Чойр, Зод, Нүгнай, Маань, Цогчин/ - Нийт мал 155 - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	10 /Цогчин, Манба, Нүгнай, Зид, Чойр, Маань, Ламрим, Тарва, Бүрбү, Тойног/ - Нийт мал 135 - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	2 /Тойног, Бүрбү/ - Нийт мал 114 - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	5 /Цогчин, Чойр, Манба, Дүйнхор, Хайлан/ - Нийт мал 89 - Нийтдээ 35м газар эзэлсэн бөгөөд Өлөгийн хийдийн нөлөө чанар оршсон болно. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	4 /Манба, Чойр, Дүйнхор, Цогчин/ - Нийт мал 8 - Нийтдээ 150м газар эзэлсэн бөгөөд Өлөгийн хийдийн нөлөө, чанартай. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сүм хийдийн нэр:	46. Өлгийн хийд	47. Өлзийтийн хийд	48. Хашаатын хийд	49. Шарилчойлин хийд	50. Алагийн хийд
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Мандах	Наранбулаг	Наранбулаг	Өргөнцэцэрлэг	Өргөнцэцэрлэг
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Улсын өмнө хилээс 150 км, аймгийн төвөөс 265 км, сумын төвөөс 90 км зайд.	Өлзийтийн ус хэмээх газар.		Улсын өмнө хилээс 250 км, аймгийн төвөөс 15 км, сумын төвөөс 15 км зайд Хагд шанд хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 250 км, аймгийн төвөөс 30 км, сумын төвөөс 30 км зайд Сүмийн булаг хэмээх газар.
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	- Төмөр нохой жилд 1750-иад он	- Бүрэн засагчийн үед 1871-р он	- Байгуулагдаад 100 гаруй жил болж байгаа.	- Энх-Амгалангийн 35-р он	- Тэнгэр тэтгэгчийн 48-р он
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	Лувсандагва	Догсол Ловон		Ноён Хутагт, Шинрав нараас	Зэсвубадарч
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн					
6	Байгууламжийн тоо: - сүм дуган - аймаг дацан - суврага - ямпай - хөшөө /гэрэлт/	6 - дуган 2 /Цогчин, Гүнрэг/ - дацан 4	- дуган 1 /Цогчин/ - дацан 2	1 - дуган 1 /Цогчин/	4 - дацан 4	4 - дацан 4
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ - маарамба - дооромбо - равжамба - бандида - хутагт /хувилгаад/	656 лам. - равжамба 16 - гаарамба 1 - гавж 50	50 лам, - гавж 6	9 ламтай.	51 ламтай	65 ламтай. - гавжаас дээш мяндагтай 18 лам.
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/	Манба, Дүйнхор, Ламрим, Чойрын	Гүнрэг, Манба		Шарил, Нүгнай, Цогчин, Өвгөн гэгээн, Эвт	Цогчин, Майдар, Зуу, Манба
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан					
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	5 /Цогчин, Манба, Чойр, Ламрим, Дүйнхор/ - Нийт мал 636 - Тус аймгийн хамгийн том хийд ба нийтдээ 400м газар эээлсэн бөгөөд улсад нөлөөтэй, эсэргүү чанартай. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	3 /Цогчин, Манба, Гүнрэг/	1 /Цогчин/	7 /Шарил, Нүгнай, Цогчин, Өвгөн гэгээн, Эвт, Гүнрэг, Ном/ - Нийт мал 247 - Хааш хаашаа 24м газар эээлсэн бөгөөд эсэргүү нөлөө чанар нилээд их.	6 /Цогчин, Нүгнай, Майдар, Манба, Ганжуур, Хайлан/ - Нийт мал 96 - Нийтдээ 26м газар эээлсэн бөгөөд эсэргүү нөлөө чанартай.
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сум хийдийн нэр:	51. Авдарын хурал	52. Хамарын хийд	53. Аврах далайн хийд /Данзанчойлин хийд/	54. Гунгаадэчэнлин хийд	55. Амгалант хийд (Ганданравжаалин)
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Өргөнцэцэрлэг	Өргөнцэцэрлэг	Өндөршил	Өндөршил	Сайхандулаан
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Авдар хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 270 км, аймгийн төвөөс 30 км, сумын төвөөс 30 км зайд Өвөр хамарт хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 310 км, аймгийн төвөөс 215км, сумын төвөөс 35км зайд Далай хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 330 км, аймгийн төвөөс 150 км, сумын төвөөс 30 км зайд Далайн оорцогт хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 185 км, аймгийн төвөөс 95км, сумын төвөөс 15 км зайд Үймэгийн дэнж хэмээх газар.
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	- 1871-р он	- Төр гэрэлтийн 1-р он	- 1771-р он	- 1818-р он	- Энх-Амгалангийн 5-р, Арваннэгдүгээр жарны 40-р он Гал морин жил, 1666-р он
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	Бумба гэлэн Чойдог	Дүнжинравжай	Тэмээчний лам Лувсандаш, Догшин бор гэлэн нараас	Хүрээ гэцэл	Мэргэн ноёны хошууны Очир дарь лам Агваангончог
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн					Янсан ядам, Чойжон жонжог.
6	Байгууламжийн тоо: - сум дуган - аймаг дацан - суврага - ямпай - хөшөө /гэрэлт/	1 - дацан 1	14 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 13	4 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 3	- дуган 2 /Цогчин, Хайлан/	39 - сум 22 - дацан 15 - суврага 2
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ - маарамба - дооромбо - равжамба - бандида - хутагт /хувилгаад/	15 ламтай.	75 ламтай.	89 ламтай.	51 ламтай - гавжаас дээш мяндагтай 2 лам.	510 ламтай - гавж 54 - аграмба 4 - гаарамба 25 - 2 хутагтаас 1 нь гавж, 1 нь аграмба
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/	Махгал	Чойр, Ламрим, Хамба, Сая, Номч, Шүтээн, 5,4-р Шарил, Нүгнай, Эв, Багш, Банжил, Шид	Манба, Ламрим, Зод		Манба, Чойр, Дүйнхор, Зод
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан					Майдар эргэнэ.
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	4 /Их, Хайлан, Гүнрэг, Нүгнай/ - Нийтдээ 12 м газар эзэлсэн бөгөөд чанар нь муу, нөлөө нь бага.	15 /Цогчин,Чойр, Ламрим, Хамба, Сая, Ном, Шүтээн, 5,4-р Шарил, Нүгнай, Шид, Эв, Багш, Банжил, Донжид/ - Нийт мал 3 - Нийтдээ 450м газар эзэлсэн бөгөөд эсэргүү нөлөө чанартай, бэхжилийн хувьд муу.	6 /Цогчин, Манба, Ламрим, Зод, Ганжуур, Шүтээн/ - Нийт мал 407 - Хааш хаашаа 15м газар эзэлсэн бөгөөд эсэргүү нөлөө чанар нилээд их болно.	2 /Цогчин, Ганжуур/ - Нийт мал 20 - Нийтдээ 12 м газар эзэлсэн бөгөөд эсэргүү нөлөө чанар нь бага ч сумын хэмжээнд нөлөөлнө.	12 /Цогчин, Дүйнхор, Зод, Хүрээний, Барууны, Зүүний, Цэцэний, Чойр, Манба, Минжүүр, Хойд аймаг, Өнцөг/ - Нийт мал 51 - Нийтдээ 295 м газар эзэлсэн бөгөөд аймагтаа 2-рт тооцогдох томоохон хийд. Нөлөө чанарын хувьд шашны ердийн хийдээс ялгагдах зүйл байхгүй. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сум хийдийн нэр:	56. Баян-Овооны хийд	57. Бууралын хийд	58. Рашаантын хурал	59. Авдарын хийд	60. Зул хашаатын хийд
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Сайхандулаан	Сайхандулаан	Сайхандулаан	Улаанбадрах	Улаанбадрах
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Улсын өмнө хилээс 230 км, аймгийн төвөөс 96 км, сумын төвөөс 16 км зайд Баян-Овоо хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 186 км, аймгийн төвөөс 100 км, сумын төвөөс 16 км зайд Буурал хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 230 км, аймгийн төвөөс 90 км, сумын төвөөс 30 км зайд Улаан худаг хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 240 км, аймгийн төвөөс 35 км, сумын төвөөс 35 км зайд.	Улсын өмнө хилээс 135 км, аймгийн төвөөс 195 км, сумын төвөөс 32 км зайд Зул хашаатын ус хэмээх газар.
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	- Тэнгэр тэтгэгчийн 2-р он	- Тэнгэр тэтгэгчийн 2-р он	Автономит засгийн 8-р он /1918 он/		- Найралт төрийн 7-р оны намрын тэргүүн сарын наймны өдөр.
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	Эрдэнэ Да лам	Эрдэнэ Да лам	Гэлэн Агваан Балчидорж		Түмэдийн Цэрэн
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн			Ганжуур голлон хурна.		Лхам шүтээнтэй, Ганжуур, маань, гүнрэг голлон хурдаг.
6	Байгууламжийн тоо: - сум дуган - аймаг дацан - суврага - ямпай - хөшөө /гэрэлт/	5 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 4	- дуган 1 /Цогчин/ - дацан 1 .	1 - дуган 1 /Цогчин/	1 - дуган 1 /Цогчин/	3 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 2
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					60 ламтай.
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ - маарамба - дооромбо - равжамба - бандида - хутагт /хувилгаад/	69 ламтай.	30 ламтай. - гавж 2 - аграмба 1	21 ламтай.		
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/	Манба, Дүйнхор, Зод, Чойр	Манба			Ганжуур, Зод
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан					
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	9 /Цогчин, Манба, Чойр, Зод, Дүйнхор, Баруун, Зүүний Хайлан, Лхам/ - Нийт мал 219 - Нийтдээ 25 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанарын хувьд шашны хувьд жирийн хийд болно. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	3 /Цогчин, Манба, Хайлан/ - Нийт мал 22 - Нийтдээ 28 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанарын хувьд бага мэт болно. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	2 /Цогчин, Ганжуур/ - Нийт мал 15 - Нийтдээ 29 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанарын хувьд бага мэт болно. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	1 /Их/ - Нийт мал 11	5 /Цогчин, Ганжуур, Дончид, Нүгнэй, Зод/ - Нийт мал 2
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сум хийдийн нэр:	61. Цагаан-Овооны хурал	62. Сайхан хөөвөрийн хийд	63. Уян хийд	64. Задгайтийн хийд	65. Таван модны хийд
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Улаанбадрах	Улаанбадрах	Хатанбулаг	Хатанбулаг	Хатанбулаг
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Улсын өмнө хилээс 110 км, аймгийн төвөөс 145км, сумын төвөөс 5км зайд Цагаан-Овоо хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 190 км, аймгийн төвөөс 60 км, сумын төвөөс 60 км зайд Сайхан хөөвөрийн ус хэмээх газар.		Улсын өмнө хилээс 150 км, сумын төвөөс 8 км зайд Ханш хорно эсвэл Дэрсэн ус хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 120 км, сумын төвөөс 8 км зайд 5-н модны ус хэмээх газар.
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	- 1642-р он	- Энх- Амгалан хааны 5-р он		- 1660-р он	- 1873-р он
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	Гэлэн Балдан	Дархан лам		Ширээт лам Жамъянчоймпэл	Тэнгэрийн Миларайв хэмээх хүн
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн	Лхам шүтээнтэй, Ганжуур голлон хурдаг.	Гомбо шүтээнтэй, Маань, Ганжуур, Гүнгрэг голлон хурдаг.		Зод, Манба, Чойр, Маань, Мэгзэм голлон хурдаг.	Хангал, Оточ, Маань, Ганжуур голлон хурдаг.
6	Байгууламжийн тоо: - сум дуган - аймаг дацан - суврага - ямпай - хөшөө /гэрэлт/	2 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 1	3 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 2.		9 - дуган 4 /Баруун, Зүүн Цогчин, Баруун, Зүүн нугнай/ - дацан 4 - суврага 1	1 - дуган 1 /Цогчин/
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/	39 ламтай - гавж 3	78 ламтай.		173 ламтай. - хувилгаан 1	
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ - маарамба - дооромбо - равжамба - бандида - хутагт /хувилгаад/					17 ламтай.
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/	Ламрим	Ганжуур, Гүнгрэг		Чойр, Дүйнхор, Жүд, Манба	
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан					
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	8 /Их, Ганжуур, Маань, Ламрим, Лхам, Өлзийт, Бордоон, Манжим/ - Нийт мал 22 - Нийтдээ 49 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанарын хувьд хардаж явбал зохих газар мөн. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	7 /Нүгнэй, Гүнгрэг, Зуу, Чога, Зүүн их, Ганжуур, Рашаант/ - Нийт мал 13		10 /Баруун, Зүүн Цогчин, Чойр, Манба, Ганжуур, Жүд, Суварга, Нүгнай, Зул, Дарь-Эх/ - Нийт мал 604 - Нийтдээ 78 м газар эзэлсэн бөгөөд тус аймгийн 3-рт орох Өлөгийн хийдийн нөлөө чанар нь халдварласан гэж үзнэ. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	4 /Цогчин, Маань, Мэгзэм, Ганжуур/ - Нийт мал 76 - Нүүдэллэсэн учраас 2 гэртэй. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт			Хийдэд холбогдох мэдээ баримт байхгүй.		

д/д	Сум хийдийн нэр:	66. Баян-Овоотын хийд	67. Хашаатын хурал	68. Сагаларын хурал	69. Шар чулууны хийд	70. Шавийн хурал
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Хатанбулаг	Хатанбулаг	Хатанбулаг	Хатанбулаг	Хатанбулаг
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Улсын өмнө хилээс 150 км, сумын төвөөс 80 км зайд.	Улсын өмнө хилээс 120 км, сумын төвөөс 30 км зайд Хашаатын ус хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 180 км, сумын төвөөс 90 км зайд Сагаларын ус хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 120 км, сумын төвөөс 8 км зайд Шар чулуу хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 120 км, сумын төвөөс 60 км зайд Ганц мод хэмээх газар.
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	- 1881-р он		- 1737-р он	- 1890-р он	- 1870-р он
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	Цагаан Гурдамба		Гэлэн Чойдон	Буриад лам Лувсандорж	Жалханз хутагт
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн	Маань, Ганжуур, Гүнрэг голлон хурдаг.		Оточ, Маань нурлуудыг голлон хурдаг.	Савчууг голлон хурдаг.	Ганжуур, хангал голлон хурдаг.
6	Байгууламжийн тоо: - сум дуган - аймаг дацан - суврага - ямпай - хөшөө /гэрэлт/	2 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 1	1 - дацан 1	1 - дуган 1 /Цогчин/	2 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 1	2 - дуган 2 /Цогчин, Маяг/ - дацан 1
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ - маарамба - дооромбо - равжамба - бандида - хутагт /хувилгаад/	25 ламтай.	4 ламтай.	15 ламтай.	9 ламтай.	31 ламтай.
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/	Гүнрэг	Их		Савч	
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан					
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	2 /Гүнрэг, Цогчин/ - Нийт мал 156 - Ганц гэртэй бөгөөд нөлөө чанарын хувьд бага, бэхжил муу болно. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	3 /Цогчин, Их, Маяг/ - Нийт мал 7 - Нийтдээ 8 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанарын хувьд бага болно.	5 /Нүгнэй, Бүрбү, Цогчин, Маань, Монлам/ - Нийт мал 117 - Нийтдээ 12 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанар нь бага болно. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	1 /Цогчин/ - Нийт мал 83 - 2 гэртэй. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	1 /Цогчин/ - Нийт мал 15 - 2 гэртэй бөгөөд нөлөө чанарын хувьд бага, бэхжил муу болно. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сум хийдийн нэр:	71. Цагаан булагийн хурал	72. Цавчирийн хийд	73. Бат-Өлзийн хийд	74. Бор хамарын хийд	75. Бумбатын хийд
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Хатанбулаг	Хатанбулаг	Хөвсгөл сум	Хөвсгөл сум	Хөвсгөл сум.
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Улсын өмнө хилээс 120 км, сумын төвөөс 8 км зайд Цагаан булагийн ус хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 210 км, сумын төвөөс 120 км зайд Өвөр шохойт хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 105 км, аймгийн төвөөс 170 км зайд Бат-Өлзий ууланд.	Улсын өмнө хилээс 105 км, аймгийн төвөөс 170 км, сумын төвөөс 8 км зайд Бор хамарын ус хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 80 км, аймгийн төвөөс 170 км, сумын төвөөс 15 км зайд Бумбатын ус хэмээх газар.
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	- 1681-р он	- 1747-р он	- 1833-р он	- 1894-р он	- Төр гэрэлтийн 19-р он
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	Онгод хөхөгийн лам	Баян Дорж	Даржай болон нутгийн ардууд	Дэлэг болон нутгийн ардууд	Надмидийн Шар хэмээх хүн
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн		Ганжуур голлон хурдаг.	Маань голлон хурдаг.	Маань голлон хурдаг.	Маань голлон хурдаг.
6	Байгууламжийн тоо: - сум дуган - аймаг дацан - суврага - ямпай - хөшөө /гэрэлт/	2 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 1	2 - дуган 1/Цогчин/ - дацан 1	1 - дуган 1 /Цогчин/	1 - дуган 1 /Цогчин/	1 - дуган 1 /Цогчин/
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ - маарамба - дооромбо - равжамба - бандида - хутагт /хувилгаад/	18 ламтай.	18 ламтай.	26 ламтай - хутагт 1	14 ламтай.	30 ламтай.
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/	Жуд	Пунцогдэчэнлин			
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан	- Майдар эргэнэ.				
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	5 /Цогчин, Жуд, Маань, Майдар, Тахил/ - Нийт мал 216 - 4 гэртэй бөгөөд нөлөө чанарын хувьд бага болно. - Мал аж ахуй эрхлэнэ.	3 /Баруун, Зүүн Цогчин, Ганжуур/ - Нийт мал 98 - Нийтдээ 15 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанар нь Өлөгийн хийдийн байдалтай болно. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	4 /Их, Маань, Ламзов, Эвт/ - Нийт мал 1 - Нийтдээ 28 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанарын хувьд шашны ердийн хийдээс ялгагдах зүйл байхгүй.	3 /Ерөөл, Их, Гомбо/ - Нийт мал 66 - Нийтдээ 70 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанарын хувьд шашны хувьд жирийн хийд болно. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	4 /Их, Хуй, Зул, Маань/ - Нийт мал 65 - Нийтдээ 20 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанарын хувьд бага мэт болно. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сум хийдийн нэр:	76. Дэрсэн- Усны хийд	77. Бөөрийн хийд	78. Өлзийтийн хурал	79. Хөөврийн хийд	80. Хонгорын хийд
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Хөвсгөл	Хөвсгөл сум	Хөвсгөл сум.	Хөвсгөл сум.	Хөвсгөл
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Улсын өмнө хилээс 105 км, аймгийн төвөөс 150 км, сумын төвөөс 27км зайд Саарал Дэрсэн-Ус хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 90 км аймгийн төвөөс 165 км, сумын төвөөс 15 км зайд.	Улсын өмнө хилээс 135 км, аймгийн төвөөс 195км, сумын төвөөс 32 км зайд.	Улсын өмнө хилээс 75 км, аймгийн төвөөс 180 км, сумын төвөөс 15 км зайд Хөөврийн ус хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 80 км, аймгийн төвөөс 150 км, сумын төвөөс 25 км зайд Хонгорын ус хэмээх газар.
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	- 1899-р он	- Сайжруулалт төрийн 25-р он	- 1879-р он	- Бадруулт тарийн 49-р он	- Тэнгэр тэтгэгчийн 32-р он
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	Төвдийн лам Шар Содлон	Амгалант Нондив	Анандив хэмээх хүн	Томоо, Дандив нараас	Да лам Самдан гэлэн, Ганжуур
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн	Нугнай, Гүнрэг, Хайлан , Маань, Хангал голлон хурдаг.	Улаан сахиус шүтээнтэй.		Гомбо, Улаан сахиус, Лхам шүтээнтэй.	Чойжал шүтээнтэй.
6	Байгууламжийн тоо: - сум дуган - аймаг дацан - суврага - ямпай - хөшөө /гэрэлт/	1 - дуган 1 /Цогчин/	1 - дуган 1 /Цогчин/	2 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 1	2 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 1	1 - дуган 1 /Цогчин/
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ - маарамба - дооромбо - равжамба - бандида - хутагт /хувилгаад/	40 ламтай.	36 ламтай - гавж 1 - хутагт 1	28 ламтай.	35 ламтай.	23 ламтай.
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/			Манба	Зод	
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан					
11	Жасын тоо: - мал сургийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	5 /Цогчин, Ганжуур, Гүнрэг, Нугнай, Хайлан/ - Нийт мал 149 - Нийтдээ 105 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанарын хувьд ихээр тооцогдоно. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	8 /Их, Маань, Их чога, Гүнрэг, Дэлгэр Чога, Эвт, Ганжуур, Баруун/ - Нийт мал 15 - Нийтдээ 21 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанарын хувьд шашны ердийн хурал болно. - Мал аж эрхэлнэ.	3 /Манба, Гүнрэг, Цогчин/ - Нийтдээ 119 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанарын хувьд тухайн сумын нилээд томд нь орно.	5 /Их, Зод, Чойнхор, Зул, Хайлан/ - Нийтдээ 45 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанарын хувьд бага мэт болно.	7 /Цогчин, Ганжуур, Их, Донжид, Юм, Маань, Зул/ - Нийт мал 75 - Нийтдээ 56 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанарын хувьд багахан. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сум хийдийн нэр:	81. Цагаан гэрийн хийд	82. Модны хурал	83. Еншөөв /Юншибү/-ийн хийд	84. Далайн хурал	85. Бүрдийн хурал
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Хөвсгөл сум	Эрдэнэ	Эрдэнэ	Эрдэнэ	Эрдэнэ
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Улсын өмнө хилээс 105 км, аймгийн төвөөс 170 км, сумын төвөөс 6 км зайд Цагаан гэрийн ус хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 20 км, аймгийн төвөөс 120 км, сумын төвөөс 35км зайд Модон дөрвөлжин хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 150 км, аймгийн төвөөс 40 км, сумын төвөөс 45км зайд Элгэн хөөвөр хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 90 км, аймгийн төвөөс 60 км, сумын төвөөс 35 км зайд Далай хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 60 км, аймгийн төвөөс 75 км, сумын төвөөс 40 км зайд Бүрд хэмээх газар.
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	- Найралт төрийн 15-р он	- 1713-р он	- Энх-Амгалангийн 5-р он	- Энх-Амгалан хааны 5-р он	
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	Ноён хутагтын 5-р лам	Лувсанчоймбол гэгч	Лам Золчин	Засаг Цэеэнгүнжив	
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн	Маань голлон хурдаг.				
6	Байгууламжийн тоо: - сум дуган - аймаг дацан - суврага - ямпай - хөшөө /гэрэлт/	1 - дуган 1 /Цогчин/	4 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 3	2 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 1 /Манба/	4 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 3	5 -дуган 4 /Цогчин, Нар хажид, Бүрбү, Ядам/ - сум 1
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ - маарамба - дооромбо - равжамба - бандида - хутагт /хувилгаад/	22 ламтай.	65 ламтай.	61 ламтай.	58 ламтай.	51 ламтай.
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/		Дүйнхор, Зод, Ламрим	Манба	Манба, Ламрим, Жүд	
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан					
11	Жасын тоо: - мал сургийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	5 /Их, Маань, Донжид, Эвт, Нүгнэй/ - Нийт мал 1 - Нийтдээ 28 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанарын хувьд шашны ердийн хурал болно.	12 /Их, Санжид, Баруун, Зүүн, Ламрим, Дончид, Ганжуур, Хайс, Самба, Зод, Дүйнхор, Хайлан/ - Нийт мал 134 - Нийтдээ 500м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанар нь нилээд их нөлөө бүхий газруудын нэг мөн. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	6 /Их, Цогчин, Баруун, Найдан, Аюуш, Торгот/ - Нийт мал 1 - Нийтдээ 1000 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанар нь нилээд ихээхэн эсэргүү чанартай гэж үзнэ.	6 /Цогчин, Ламрим, Жүд, Манба, Ганжуур, Шүтээн/ - Нийт мал 5 - Нийтдээ 1000 м газар эзэлсэн бөгөөд нөлөө чанар нь ихээхэн эсэргүү чанартай гэж үзнэ. - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	4 /Сүм, Ганжуур, Ядам, Нар хажид/ - Нийт мал 3
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сум хийдийн нэр:	86. Цээлийн хурал	87. Сүүжийн хурал	88. Булагийн хурал
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Эрдэнэ	Эрдэнэ	Эрдэнэ
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Улсын өмнө хилээс 40 км, аймгийн төвөөс 105км, сумын төвөөс 25км зайд Цохио хэмээх газар.	Улсын өмнө хилээс 40 км, аймгийн төвөөс 105 км, сумын төвөөс 25 км зайд Халгана сүүж хэмээх газар.	Гурван булаг хэмээх газар.
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он			
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр			
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн	Ганжуур голлон хурна.		
6	Байгууламжийн тоо: - сум дуган - аймаг дацан - суврага - ямпай - хөшөө /гэрэлт/	1 - дуган 1 /Цогчин/	1 - дуган 1 /Цогчин/	3 - дуган 1 /Цогчин/ - дацан 2 /Манба, Гомбо/
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/			
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ - маарамба - дооромбо - равжамба - бандида - хутагт /хувилгаад/	53 ламтай.	14 ламтай.	17 ламтай.
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/			Манба, Гомбо
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан			
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	2 /Цогчин, Ганжуур/ - Нийт мал 3	3 /Их, Цогчин, Чога/ - Нийт мал 56 - Мал аж ахуй эрхэлнэ.	4 /Бүд, Баруун, Зүүн, Савч/
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн			
13	Бусад мэдээ баримт			